
Katarzyna Babiarz-Mikulska¹

O wspólnym języku aktów prawnych i problematyce pewności prawa Unii Europejskiej – wybrane zagadnienia na tle zasady autonomiczności systemu prawa unijnego wobec regulacji krajowych i równej autentyczności wszystkich wersji językowych aktu prawnego Unii Europejskiej

DOI: 10.5604/01.3001.0015.9876

Streszczenie

Na tle obowiązujących zasad prawa Unii Europejskiej pojawiają się problemy praktyczne związane z kwestią równej autentyczności wszystkich wersji językowych aktu prawnego. Aktualnie w Unii Europejskiej funkcjonują bowiem 24 języki urzędowe, zaś organy stosujące prawo mają obowiązek przeprowadzenia wykładni norm prawnych z uwzględnieniem jednakowej mocy obowiązującej aktu normatywnego w brzmieniu wszystkich języków urzędowych. Zasada ta prowadzi w praktyce do wielu komplikacji z uwagi na różnorodność językową Unii Europejskiej. Celem niniejszego opracowania jest przybliżenie niektórych zagadnień tej materii, zważywszy na pierwszorzędność wykładni językowej w oparciu o zasadę autentyczności wszystkich wersji językowych aktu prawnego, i próba rozwiązania niektórych kwestii przez pryzmat możliwości wprowadzenia wspólnego języka aktów normatywnych.

Słowa kluczowe: pewność prawa, wielojęzyczność prawa, równa autentyczność wersji językowych aktu prawnego Unii Europejskiej, zasada jednolitej wykładni, wspólny język aktów normatywnych

¹ Doktor nauk prawnych, sędzia Sądu Rejonowego w Suwałkach, Przewodnicząca V Wydziału Gospodarczego, adiunkt Państwowej Uczelni Zawodowej im. prof. Edwarda F. Szczepanika w Suwałkach.

On the Common Language of Legislative Instruments, the Problems and the Legal Certainty in the European Community Law: Selected Issues Against the Background of the Principle of Autonomy of European Law Versus National Law and the Principle of Equal Authenticity of All the Language Versions of the EU law.

Abstract

To correctly interpret the European Union law, it is necessary to take into account its autonomous and multilingual character. The multilingualism of the law and the equal authenticity of the language versions cause many difficulties in applying and legal interpretation of the European Union law. All authentic language versions of the European Union law have equal legal force and carry the same legal consequences. However, there are many problems with equal meanings in the different languages, thus generating a problem of their equal interpretation.

The article is an attempt to offer some rules governing the interpretation process. It also presents ways of resolving interpretation problems by using the common international law language.

Keywords: the legal certainty of European Union Law, multilingualism of the law, equal legal force of language versions, unitary interpretation of the law, common language of the law

1. Wprowadzenie

Zgodnie z art. 27 Konstytucji w Rzeczypospolitej Polskiej² językiem urzędowym jest język polski. Przepis ten nie narusza praw mniejszości narodowych wynikających z ratyfikowanych umów międzynarodowych. Reguła urzędowości języka polskiego stanowi zatem jedną z podstawowych zasad ustrojowych państwa polskiego³. Jest ona nadto potwierdzona regulacją zawartą w ustawie z dnia 7 października 1999 r. o języku polskim⁴, która w art. 4 stanowi, że język polski jest językiem urzędowym konstytucyjnych organów państwa, organów jednostek samorządu terytorialnego i podległych im instytucji w zakresie, w jakim wykonują zadania publiczne, terenowych organów administracji publicznej, instytucji powołanych do realizacji określonych zadań publicznych, organów, instytucji i urzędów podległych organom wymienionym w pkt 1 i 3, powoła-

² Ustawa z dnia 2 kwietnia 1997 r. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze sprost.).

³ Szerzej na temat historii języka polskiego w polskim konstytucjonalizmie por. uwagi E. Ferenc-Szydełko, *Ochrona prawna języka polskiego. Wybrane problemy*, [w:] *W kręgu teoretycznych i praktycznych aspektów prawoznawstwa. Księga jubileuszowa Profesora Bronisława Ziemanina*, red. M. Zieliński, Szczecin 2005, s. 420 i nast. oraz A. Wiltos, *Język polski jako język urzędowy Rzeczypospolitej Opolskiej i Unii Europejskiej*, „Zeszyty Naukowe Sądownictwa Administracyjnego” 2014, nr 5, s. 78 i nast.

⁴ Tekst jedn.: Dz.U. z 2019 r. poz. 140 ze zm.

nych w celu realizacji zadań tych organów, a także organów państwowych osób prawnych w zakresie, w jakim wykonują zadania publiczne, organów samorządu innego niż samorząd terytorialny oraz organów organizacji społecznych, zawodowych, spółdzielczych i innych podmiotów wykonujących zadania publiczne. Język polski stanowi przy tym jedyny język urzędowy w Polsce, niezależnie od funkcjonujących w kraju innych języków, w tym regionalnych, których używanie jest wprawdzie dopuszczalne, lecz nie w aspekcie urzędowym⁵.

Język polski jest przy tym nieodzownym narzędziem komunikacji prawodawcy i prawnika⁶, przy jednoczesnym rozróżnieniu języka prawnego, stanowiącego centrum języków związanych z prawem, i języków okołoprawnych – język prawniczy, język sądowy, język wypowiedzi w środkach masowego przekazu na temat prawa, język administracyjny⁷.

Ratyfikowanie przez Polskę traktatu akcesyjnego i przystąpienie 1 maja 2004 r. do Unii Europejskiej nie zmieniło regulacji krajowych związanych z polskim językiem urzędowym. Zgodnie bowiem z art. 3 ust. 3 Traktatu o Unii Europejskiej⁸, Unia szanuje swoją bogatą różnorodność kulturową i językową oraz czuwa nad ochroną i rozwojem dziedzictwa kulturowego Europy⁹. Zasadę tę potwierdza także Karta praw podstawowych Unii Europejskiej¹⁰ oraz Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej¹¹, kładąc nacisk na konieczność ochrony i poszanowania języków narodowych poszczególnych państw – członków Unii Europejskiej. Tym niemniej kwestia związana z prawidłowym zrozumieniem i stosowaniem prawa unijnego przez pryzmat zasady autonomiczności systemu unijnego względem regulacji krajowych oraz zasady autentyczności wszystkich wersji aktu normatywnego budzi wiele problemów praktycznych.

Celem niniejszego opracowania jest wskazanie przykładowych problemów związanych z aspektem językowym wielonarodowego prawa Unii Europejskiej

⁵ Kwestie związane z językami regionalnymi lub mniejszości narodowych reguluje ratyfikowana przez Polskę Europejska Karta języków regionalnych lub mniejszościowych sporządzona w Strasburgu 5 listopada 1992 r., do której Polska przystąpiła w 1999 r. (Dz.U. z 2009 r. Nr 137, poz. 1121).

⁶ Szeroko na ten temat por. uwagi M. Kruk, *Język polski jako narzędzie komunikacji prawodawcy i prawnika*, „Państwo i Prawo” 2017, nr 6, s. 5 i nast.

⁷ Podział za M. Zielińskim, *Języki prawne i prawnicze*, [w:] *Polszczyzna 2000. Orędzie o stanie języka na przełomie tysiącleci*, red. W. Pisarek, Kraków 1999, s. 50 i nast. Por. także na ten temat ciekawe uwagi A. Choduń i M. Zielińskiego, *Język urzędowy a język urzędników. Precyzja, adekwatność, komunikatywność*, [w:] *I Kongres języka urzędowego*, Kancelaria Senatu, Warszawa 2012, s. 67 i nast.

⁸ Dz.Urz. UE C 202 z 2016 r., 13.

⁹ Por. na ten temat uwagi J. Maliszewskiej-Nienartowicz, *Zasada zachowania tożsamości narodowej państw członkowskich*, [w:] *Ustrój Unii Europejskiej*, t. 1, red. J. Barcz, Warszawa 2010, s. 165 i nast. oraz literatura tam przywołana.

¹⁰ Dz.Urz. UE C 202 z 2016 r., 389.

¹¹ Dz.U. z 2004 r. Nr 90, poz. 864 ze zm.

i próba refleksji nad tym zagadnieniem z nieco odważną propozycją stworzenia międzynarodowego języka prawnego obowiązującego we wszystkich krajach Unii Europejskiej. Materia prezentowanej kwestii jest przy tym tak obszerna, że niniejsze opracowanie stanowi próbę przybliżenia tylko kilku elementów poruszanego problemu, bazującą głównie na analizie zasady autonomiczności systemu prawa unijnego wobec regulacji krajowych oraz równej autentyczności wszystkich wersji językowych aktu prawnego. Jest to wszakże jedynie przyczynek do dalszej dyskusji w tym zakresie.

2. Zasada autonomiczności systemu prawa unijnego wobec regulacji krajowych

Jak już wskazano wyżej, główną zasadą prawa Unii Europejskiej jest zasada autonomicznego systemu prawa unijnego wobec regulacji państw członkowskich. Oznacza to, że system prawa Unii Europejskiej jest częścią systemów prawnych państw członkowskich, ale pozostaje względem nich autonomiczny¹². Dla ustalenia rzeczywistej treści normatywnej, prawo unijne musi być zatem interpretowane z uwzględnieniem kontekstu i celu regulacji. Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej¹³ zauważa bowiem, że prawo wspólnotowe używa terminologii charakterystycznej dla tego prawa, ale pojęcia prawne mogą mieć różne znaczenie w prawie wspólnotowym i w prawie poszczególnych państw¹⁴. Każdy organ stosujący prawo państwa członkowskiego winien poszukiwać jednolitego znaczenia przepisu¹⁵. W wyroku z dnia 6 października 1982 r. w sprawie 283/81 Srl Cilfit i Lanificio di Gavardo SpA przeciwko Ministro della sanità¹⁶ Trybunał wskazał, że w przypadku gdy przed sądem krajowym powstaje pytanie dotyczące prawa wspólnotowego, ma on obowiązek przedłożenia pytania do Trybunału, chyba że stwierdzi, że podniesione pytanie nie jest istotne dla sprawy lub że dany przepis prawa wspólnotowego stanowił już przedmiot wykładni przez Trybunał, albo że prawidłowe stosowanie prawa wspólnotowego jest tak oczywiste, że nie pozostawia ono miejsca na jakiegokolwiek racjonalne wątpliwości. Istnienie takiej ewentualności należy oceniać z uwzględnieniem cech charakterystycznych prawa wspólnotowego i szczególnych trudności, jakie

¹² Por. na ten temat szersze uwagi W. Jedleckiej, *Z zagadnień autonomii prawa wspólnotowego*, [w:] *Teoria prawa europejskiego*, red. J. Kaczor, Wrocław 2005, s. 113 i nast.

¹³ Dalej jako: Trybunał

¹⁴ Tak w wyroku z dnia 15 lipca 1964 r., C-6/64 Flaminio Costa przeciwko E.N.E.L.

¹⁵ Wymagania te dotyczą rozporządzeń, dyrektyw i decyzji.

¹⁶ Wyrok z dnia 6 października 1982 r. w sprawie 283/81 Srl Cilfit i Lanificio di Gavardo SpA przeciwko Ministro della sanità.

sprawia jego wykładnia, oraz niebezpieczeństwa rozbieżności w orzecznictwie wewnątrz Wspólnoty¹⁷.

3. Zasada równej autentyczności wszystkich wersji językowych aktu prawnego Unii Europejskiej

Konsekwencją takiej regulacji w powiązaniu z zasadą poszanowania różnorodności językowej państw członkowskich jest wprowadzenie zasady równej autentyczności wszystkich wersji językowych aktu prawnego. Zasada ta polega na uznaniu, że wszystkie wersje unijnego aktu prawnego powinny być traktowane jednakowo¹⁸. Oznacza to, że akty normatywne – rozporządzenia i inne dokumenty powszechnie obowiązujące – aktualnie są sporządzane i publikowane w 24 językach¹⁹, a przy tym mają one jednakową moc obowiązującą i traktowane są równie autentycznie. Taka koncepcja pozostaje w pewnym sensie iluzją, zwłaszcza jeśli zwrócimy uwagę na fakt, że niektóre akty prawne powstały przed przystąpieniem do struktur Unii Europejskiej niektórych państw, np. Polski. Akcesja wywołała zatem dopiero następnie konieczność przetłumaczenia szeregu aktów normatywnych funkcjonujących w prawie unijnym. Nie zmienia to faktu, że w świetle prawa Unii Europejskiej, a w szczególności orzecznictwa Trybunału, należy przyjąć równą autentyczność wszystkich wersji językowych danego aktu. Nowe, przetłumaczone wersje aktu nie są traktowane jako przekłady, lecz również jako teksty autentyczne, do których należy sięgać w procesie wykładni prawa. Oczywiście, można dokonywać przekładu aktów normatywnych także na inne języki niż te, które są językami urzędowymi Unii Europejskiej, lecz przekłady te nie będą miały mocy tekstów autentycznych.

Zasada autentyczności wszystkich wersji językowych aktów prawa powszechnie obowiązującego wywodzona jest przez Trybunał z zasady pewności prawa. Otóż Trybunał podkreśla w swoich orzeczeniach, że dla uzyskania gwarancji pewności prawa, każdy akt prawa Unii Europejskiej musi być prawi-

¹⁷ Trybunał Sprawiedliwości podkreśla konieczność poszanowania zasady równego traktowania ze względu na język w sprawach indywidualnych w wielu swoich orzeczeniach. Z nowszych warto tu wymienić wyrok z 26 marca 2019 r. w sprawie C-377/16; por. uwagi I. Marcinkowskiej zawarte w głosie do tego orzeczenia, *Poszanowanie różnorodności językowej w Unii Europejskiej*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2020, nr 1, s. 42 i nast.

¹⁸ W doktrynie nazywa się ją teorią tekstów oryginalnych; por. uwagi A. Doczekalskiej i J. Jaśkiewicza, *Wykładnia aktów wielojęzycznego prawa pochodnego Unii Europejskiej przez polskie sądy administracyjne*, „Zeszyty Naukowe Sądownictwa Administracyjnego” 2014, nr 5, s. 66 i nast. oraz literatura tam przywołana. Por. także uwagi A. Kalisz, *Reguły interpretacyjne stosowane przez ETS*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2007, nr 2, s. 12 i nast.

¹⁹ System językowy Unii Europejskiej został uregulowany w rozporządzeniu Rady nr 1 z 15 kwietnia 1958 r. w sprawie określenia systemu językowego Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej, Dz.Urz. WE L17, s. 385, ze zm.

dłowo opublikowany, a więc udostępniony zainteresowanym tak, by nie mieli żadnych wątpliwości co do jego istnienia, obowiązywania i treści. Zasada pewności prawa może być zatem osiągnięta tylko wówczas, gdy akt normatywny zostanie opublikowany we właściwym publikatorze (Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej²⁰), a także przy zapewnieniu jasności, precyzyjności i jednoznaczności norm. Te zaś można osiągnąć jedynie wtedy, gdy będą one udostępnione adresatom w języku dla nich zrozumiałym.

Unia Europejska kładzie szczególny nacisk na stosowanie przy wykładni prawa zasady równej autentyczności wszystkich wersji językowych aktu normatywnego. Szczególne znaczenie tej zasady zostało wyrażone w wyroku Trybunału z dnia 6 października 1982 r. we wspomnianej sprawie 283/81 Srl Cilfit²¹. Trybunał podkreślił w uzasadnieniu tego orzeczenia, że różne wersje językowe są na równi autentyczne, a wykładnia przepisu prawa wspólnotowego wymaga porównania poszczególnych wersji językowych. Trybunał zauważył jednak, że nawet w przypadku dokładnej zgodności wersji językowych prawo wspólnotowe stosuje właściwą sobie terminologię. Podkreślił, że pojęcia prawne nie mają koniecznie tej samej treści w prawie wspólnotowym i w poszczególnych systemach prawa krajowego i że każdy przepis prawa wspólnotowego powinien być ujmowany w swoim kontekście i interpretowany w świetle wszystkich przepisów tego prawa, jego celów i stanu rozwoju w czasie, gdy dany przepis ma być zastosowany.

Orzeczenie to wskazało jasno na brak możliwości stosowania w prawie unijnym teorii jasnego tekstu polegającej na przyjęciu, że należy stosować wyłącznie wersję jednoznaczną i jasną dla adresata. Trybunał nie dopuszcza też stosowania teorii tekstu oryginalnego – wybór znaczenia normy wynikający z wersji wyrażonej w języku lub językach, w których akt był tworzony. Nie można też stosować teorii najmniejszego obowiązku – uznania, że obowiązujący jest

²⁰ Por. przykładowo wyrok Sądu z 22 stycznia 1997 r., T-115/94, Opel Austria GmbH przeciwko Radzie Unii Europejskiej, a także wyroki Trybunału: z dnia 5 lutego 1976 r. w sprawie 87/75 Bresciani, Rec. str. 129, pkt 25, z dnia 26 października 1982 r. w sprawie 104/81 Kupferberg, Rec. str. 3641, pkt 23), z dnia 9 lipca 1981 r. w sprawie 169/80 Gondrand Frères i Garancini, Rec. str. 1931, pkt 17, z dnia 22 lutego 1984 r. w sprawie 70/83 Kloppenburg, Rec. str. 1075, pkt 11 oraz z dnia 15 grudnia 1987 r. w sprawie 325/85 Irlandia przeciwko Komisji, Rec. str. 5041, pkt 18 i wyrok Sądu z dnia 7 lutego 1991 r. w sprawach połączonych T18/89 i T24/89 Tagaras przeciwko Trybunałowi Sprawiedliwości, Rec. str. II53, pkt 40. W wyroku z dnia 11 grudnia 2007 r., C-161/06 Skoma-Lux Trybunał wskazał, że skutkiem braku prawidłowej publikacji prawa jest brak możliwości egzekwowania prawa nałożonego na adresata w nieopublikowanym prawidłowo akcie normatywnym. Na ten temat por. także uwagi K. Lasińskiego-Suleckiego i W. Morawskiego, *Skutki braku oficjalnej publikacji rozporządzenia wspólnotowego w języku polskim (I SA/Bd 275/05)*, „Przegląd Podatkowy” 2006, nr 2, s. 43 i nast. oraz J. Wróbel, *Skutki braku publikacji aktów prawa UE w języku nowego państwa członkowskiego – glosa do wyroku NSA z 29.09.2011*, „Europejski Przegląd Sądowy 2013”, nr 8, s. 46 i nast.

²¹ Wyrok Trybunału z dnia 6 października 1982 r. w sprawie 283/81 Srl Cilfit i Lanificio di Gavardo SpA przeciwko Ministro della sanità.

tekst normy, która przewiduje najmniej zobowiązań dla strony lub traktatu²². Jedynym sposobem ustalenia treści aktu prawnego obowiązującego państwa członkowskie jest bowiem wykładnia bazująca na zasadzie równej autentyczności wszystkich wersji językowych. Zakłada ona identyczność wszystkich wersji językowych aktu normatywnego.

4. Problemy praktyczne w stosowaniu zasady równej autentyczności aktów prawa Unii Europejskiej na wybranych przykładach

Jak podkreślano wyżej, zasada równej autentyczności unijnych aktów prawnych polega na założeniu identyczności wszystkich wersji językowych aktu normatywnego. Jest to jednak założenie złudne. Pomędzy różnymi wersjami językowymi autentycznych aktów normatywnych pojawiają się bowiem odrębności wynikające z wielu przyczyn. Podstawową jest natura języków, które różnią się pod względem gramatycznym i składniowym. Istnieje także niejednorodność znaczeń terminologicznych w poszczególnych wersjach językowych. Każdy system prawa krajowego posługuje się własną terminologią, która często jest odmienna, niesie inne znaczenie semantyczne w porównaniu z używaną w innych państwach członkowskich. Nawet w przypadku stosowania w dwóch różnych państwach członkowskich tego samego języka, znaczenie prawne instytucji prawnych może być inne²³. Dodatkowo prawo Unii Europejskiej wkracza w przestrzeń prawną różnych systemów prawnych: prawa kontynentalnego i *common law*, których terminologia pojęciowa jest rozbieżna²⁴. Podczas pracy tłumaczy i lingwistów dokonujących przekładów aktów normatywnych pojawiają się przy tym omyłki techniczne lub translatorskie²⁵.

Dla przykładu można tu wskazać art. 4 ust. 4 rozporządzenia (WE) nr 861/2007 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 11 lipca 2007 r. ustanawiającego europejskie postępowanie w sprawie drobnych roszczeń²⁶. Otóż zgodnie z jego treścią, w brzmieniu urzędowego języka polskiego, pozew zostaje zwrócony, jeżeli powództwo jest oczywiście bezzasadne lub niedopuszczal-

²² Por. na temat tych teorii uwagi A. Doczekalskiej, *Interpretacja wielojęzycznego prawa Unii Europejskiej*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2006, nr 5, s. 14 i nast. oraz literatura przywołana przez Autorkę.

²³ Por. na ten temat uwagi A. Doczekalskiej, *op. cit.*, oraz literatura przywołana przez Autorkę.

²⁴ Szeroko na ten temat por. uwagi Ł. Augustyniaka, R. Gąszczyka, *Tłumaczenie nazw wybranych instytucji prawa cywilnego (w odniesieniu do terminologii commom law)*, „Państwo i Prawo” 2010, nr 9, s. 70 i nast.

²⁵ O specyfice i procesie tłumaczenia aktów prawa unijnego por. uwagi J. Szponar-Seroka, *Wielojęzyczność jako wyzwanie w procesie stanowienia i wykładni prawa Unii Europejskiej*, „Studenckie Zeszyty Naukowe UMCS” 2017, vol. XX, nr 33, s. 97 i nast.

²⁶ Dz.U. UE L z 2007 r., nr 199, 1 (dalej jako: rozporządzenie 861/2007).

ne albo powód nie uzupełni lub nie skoryguje danych zawartych w formularzu w określonym terminie.

Z punktu widzenia polskiego Kodeksu postępowania cywilnego²⁷ w przepisie rozporządzenia ujęto trzy różne przyczyny „zwrotu” pozwu, wywołujące w polskim prawie zupełnie różne skutki procesowe. Po pierwsze, rozporządzenie daje podstawę do zarządzenia zwrotu pozwu w przypadku niezuzupełnienia jego braków formalnych. Regulacja taka pozostaje zgodna z przepisami polskiego postępowania cywilnego (art. 130 kpc, art. 130^{1a} kpc, art. 130² kpc), bowiem również tu zwrot pozwu następuje na skutek zarządzenia przewodniczącego. Rozstrzygnięcie to nie ma charakteru merytorycznego, a jedynie formalne.

W omawianym rozporządzeniu zwrot pozwu odniesiono jednak także do sytuacji niedopuszczalności powództwa, co w polskich przepisach należy łączyć z brakiem przesłanek procesowych i brakiem jurysdykcji krajowej do rozpoznania sporu (art. 199 § 1 kpc, art. 1099 kpc). W krajowym porządku prawnym orzeczenia takie wydawane są w formie niemerytorycznych postanowień sądu.

Wreszcie, omawiane rozporządzenie ustala obowiązek dokonania zwrotu pozwu w przypadku stwierdzenia oczywistej bezzasadności powództwa. W polskim systemie prawnym taka okoliczność powoduje rozstrzygnięcie merytoryczne – oddalenie powództwa w procesie następuje na mocy wyroku, a w postępowaniu nieprocesowym (oddalenie wniosku) na mocy postanowienia rozstrzygającego co do istoty sprawy. Orzeczenia takie wywierają przy tym daleko idące skutki materialnoprawne, np. powstanie stanu rzeczy osądzonej (*res iudicata*).

W tekście autentycznym rozporządzenia sporządzonym w języku angielskim dla określenia skutków prawnych stwierdzenia, że pozew nie nadaje się do rozpoznania w trybie postępowania w sprawie drobnych roszczeń, posłużono się pojęciem *the application shall be dismissed*, co oznacza, że pozew powinien być oddalony. W tekście autentycznym francuskim posłużono się pojęciem *la demande est rejetée* – pozew zostanie odrzucony. W prawie niemieckim natomiast wskazano w tej kwestii *so wird die Klage zurück – bzw. Abgewiesen*: pozew podlega zwrotowi lub odrzuceniu, ewentualnie oddaleniu. W tekście autentycznym niemieckim rozporządzenia przewidziano zatem różne skutki prawne dla tej samej sytuacji opisanej w przepisie. Tłumaczenie polskie takiej możliwości nie przewiduje.

²⁷ Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. (tekst jedn.: Dz.U. z 2021 r. poz. 1805 ze zm.; dalej jako: kpc).

Ustawodawca polski ustawą z dnia 5 grudnia 2008 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych ustaw²⁸ przyjął, że o „zwróceniu” pozwu w europejskim postępowaniu w sprawie drobnych roszczeń sąd będzie orzekał postanowieniem (art. 505²⁴ kpc), które jako kończące postępowanie w sprawie będzie podlegało zaskarżeniu zażaleniem (art. 394 § 1 kpc). Rozwiązanie to nie odpowiada jednak na pytanie w zakresie skutków prawnych takiego orzeczenia. Małgorzata Manowska wskazuje przy tym, że

„zważywszy, że art. 505²⁴ nie definiuje pojęcia niedopuszczalności ani oczywiście bezzasadności powództwa, lecz jedynie odsyła do art. 4 ust. 4 rozporządzenia nr 861/2007, który również takiej definicji nie zawiera, art. 505²⁴ o wydaniu postanowienia należy rozumieć, posiłkując się ogólnym odesłaniem do przepisów proceduralnych państwa członkowskiego, w którym prowadzone jest postępowanie (art. 19 rozporządzenia nr 861/2007), jako postanowienie o zwrocie pozwu, postanowienie o odrzuceniu lub wyrok oddalający powództwo – w zależności od okoliczności”²⁹.

Podobny pogląd wyrażają także inni przedstawiciele doktryny³⁰. Zgadzając się z tymi poglądami, należy jednak podkreślić, że brak jasnej regulacji w tym zakresie wprowadza pewne komplikacje w przedmiocie ustalenia charakteru rozstrzygnięcia³¹. Sprawę dodatkowo komplikuje tekst formularza B – wezwanie sądu lub trybunału do uzupełnienia lub skorygowania formularza pozwu, stanowiącego załącznik II do rozporządzenia nr 861/2007, który zawiera wyraźne pouczenie, że skutkiem nieuzupełnienia lub nieskorygowania pozwu będzie odrzucenie go przez sąd.

Na przykładzie tego rozwiązania widać wyraźnie istotę problemu³² i konieczność sięgania po tekst autentyczny wszystkich wersji językowych dla przeprowadzenia jego właściwej wykładni. Prawdopodobny błąd tłumaczenia aktu normatywnego rodzi jednak komplikacje po stronie obywatela. O ile bowiem

²⁸ Dz.U. Nr 234, poz. 1571.

²⁹ M. Manowska, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 1, red. M. Manowska, Lex/el. 2020, komentarz do art. 505²⁴ kpc.

³⁰ Por. przykładowo: P. Telenga, *Komentarz postępowania cywilnego. Komentarz aktualizowany. Tom I*, Lex/el 2019, komentarz do art. 505²⁴ kpc, A. Marciniak, red., *Kodeks postępowania cywilnego*, t. 3 *Komentarz do art. 425–729*, Warszawa 2020, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Komentarz do art. 1–505*³⁹, t. 1, red. T. Szanciło, Warszawa 2019.

³¹ Tak też Ł. Goździaszek, *Europejskie postępowanie w sprawie drobnych roszczeń*, „Monitor Prawniczy” 2009, nr 9, s. 474 i nast.

³² O innych błędach w tłumaczeniu aktów prawnych i skutkach z tym związanych por. przykładowo uwagi P. Czubika, *Krytycznie o tekstów umów międzynarodowych na przykładzie konwencji haskiej o zniesieniu wymogu legalizacji*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2006, nr 10, s. 37 i nast. oraz P. Błędzkiego, *Praktyczne problemy związane z publikacją prawa wspólnotowego w Polsce*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2007, nr 1, s. 53 i nast.

sąd zna przepisy prawa, wykładnię i prawidłowo je stosuje, o tyle dla obywatela okoliczności te nie muszą być oczywiste, a przy tym należy zwrócić uwagę, że w praktyce sądy nie dokonują bezwzględnie porównywania wersji wszystkich tekstów autentycznych aktu prawnego dla ustalenia jego treści³³. Jest to bowiem procedura szczególnie utrudniona, gdyż należałoby oczekiwać od sędziów znajomości 24 języków urzędowych krajów członkowskich Unii Europejskiej, a możliwość zlecenia ich tłumaczenia jest wątpliwa właśnie przez wzgląd na zasadę autentyczności poszczególnych wersji językowych aktu prawnego i konieczność sięgania do języka urzędowego źródła regulacji.

5. Wykładnia prawa unijnego – główne reguły interpretacyjne

Z uwagi na występujące w obrocie prawnym wskazane wyżej trudności interpretacyjne poszczególnych aktów prawnych, dla wzmocnienia jasności przekazu normatywnego, uzyskania pewności prawa i zwiększenia zaufania obywatela Unii Europejskiej do prawa przedstawiano różne rozwiązania. Niektórzy autorzy proponowali reformę modelu językowego poprzez wprowadzenie kilku wersji językowych tekstu prawnego dla celów interpretacyjnych³⁴. Inni proponowali wprowadzenie modelu jednej wersji językowej jako tekstu autentycznego i kilku innych w wersji pomocniczej³⁵. Jeszcze inni autorzy proponowali reformę samej zasady wielojęzyczności Unii Europejskiej³⁶. Żaden z pomysłów nie może jednak spotkać się z aprobatą Unii Europejskiej przez wzgląd na utrwaloną linię orzecznictwa Trybunału, o której mowa była wyżej. Dla wykładni przepisów prawa Unii Europejskiej stosowane są przy tym różnorodne dodatkowe techniki wykładni prawa Unii Europejskiej, np. wykładnia systemowa, teleologiczna i efektywnościowa³⁷.

Wykładnia systemowa polega na interpretowaniu poszczególnych przepisów prawa pierwotnego przez pryzmat całości aktów normatywnych,

³³ Por. na ten temat uwagi A. Doczekalskiej i J. Jaśkiewicza na przykładzie analizy orzecznictwa sądów administracyjnych, *op. cit.*, s. 72 i nast. czy M. Klisiaka, *Wpływ błędnego tłumaczenia art. 2 lit. a konwencji o międzynarodowej sprzedaży towarów na zakres jej zastosowania w obrocie konsumenckim*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2016, nr 7, s. 56 i nast.

³⁴ Por. K. Luttermann, *Multilingualism in the European Union. Status quo and perspectives: The reference language model*, [in:] *Formal Linguistics and Law*, red. G. Grewendorf, M. Rathert, Berlin – New York 2009, p. 315 and following.

³⁵ Por. T. Schilling, *Beyond Multilingualism: On Different Approaches to the Handling Diverging Language Versions of Community Law*, „European Law Journal” 2010, vol. 1, p. 49 and following.

³⁶ S. Šarčević, *Multilingual Lawmaking and Legal (Un)Certainty in the European Union*, „The International Journal of Law, Language&Discourse” 2013, vol. 1, p. 17.

³⁷ Szeroko i ciekawie na ten temat wypowiedział się J. Roszkiewicz, *O technikach wykładni przepisów kompetencyjnych w prawie Unii Europejskiej*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2021, nr 6, s. 4 i nast. Por. także cenne uwagi A. Kalisz, *Reguły...*, s. 12 i nast.

a przepisów prawa pochodnego – w kontekście prawa traktatowego i umów międzynarodowych zawartych przez Unię Europejską³⁸. Wykładnia teleologiczna polega na zabiegach interpretacyjnych pozwalających na ustalenie treści przepisu przy uwzględnieniu szeroko rozumianego celu, jakiemu miał on służyć³⁹. Tę wykładnię stosuje przy tym często Trybunał w swoim orzecznictwie⁴⁰. Wykładnia efektywnościowa natomiast polega na ustalaniu znaczenia przepisu w sposób jak najpełniej umożliwiający osiągnięcie zakładanego rezultatu, w szczególności maksymalnie korzystny dla wspólnotowych uprawnień jednostek⁴¹.

Warto tu wspomnieć o obowiązku kierowania się akceptowalnym katalogiem dyrektyw wykładni, takich jak: zasada kompetencji powierzonych, zasada specjalizacji, zasada suwerenności.

Zasada kompetencji powierzonych polega zasadniczo na obowiązku dokonywania wykładni przepisów określających kompetencje organizacji międzynarodowej w sposób ścisły, zgodny z intencją państw założycielskich lub w sposób zezwalający na interpretowanie kompetencji za pomocą wykładni celowościowej umożliwiającej rozwiązywanie problemów, których państwa założycielskie nie mogły przewidzieć⁴².

Zasada specjalizacji ma szczególne znaczenie dla wykładni stosowanej przez wyspecjalizowane organizacje międzynarodowe. Zasadniczo polega na ograniczeniu kompetencji instytucji unijnych do ingerowania w sferę nieobjętą prawnymi regulacjami unijnymi. Kompetencje powierzone organom Unii Europejskiej nie mogą być przy tym dowolnie rozszerzane⁴³.

Wreszcie zasada suwerenności polega na zgodzie państwa członkowskiego (wyrażonej choćby milcząco lub *per facta concludentia*) na rozszerzeniu kompetencji organu organizacji międzynarodowej poza granice wskazane w traktacie założycielskim⁴⁴.

³⁸ Por. na ten temat A. Kalisz, *Interpretacja prawa Unii Europejskiej*, [w:] *Stosowanie prawa Unii Europejskiej przez sądy*, red. A. Wróbel, Warszawa 2010, s. 337 i nast.; o dalszych kontekstach tej wykładni por. J. Roszkiewicz, *op. cit.*, s. 4 i nast.

³⁹ Por. uwagi A. Kalisz, *Interpretacja...*, s. 342.

⁴⁰ Tak też: J. Barcik, A. Wentkowska, *Prawo Unii Europejskiej*, Warszawa 2014, s. 313; por. też uwagi D. Fiedorow, *Wykładnia celowościowa prawa wspólnotowego w orzecznictwie sądów Unii Europejskiej*, [w:] *Wykładnia prawa Unii Europejskiej*, red. C. Mik, Toruń 2008, s. 60, A. Kalisz, *Interpretacja...*, s. 340.

⁴¹ Tak: A. Kalisz, *Interpretacja...*, s. 352 i nast. Por. na ten temat także uwagi J. Roszkiewicz, *op. cit.*, s. 4 i nast.

⁴² Na ten temat (wersja „twarda” i „mięka” dyrektyw wykładni) por. ciekawe uwagi J. Roszkiewicz i Autorów przez Niego przywołanych, *op. cit.*, s. 4 i nast.

⁴³ Por. J. Roszkowski, *op. cit.*, s. 4 i nast.

⁴⁴ Warto też odnotować ciekawe uwagi na temat reguł interpretacyjnych w orzecznictwie Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej wskazywane przez A. Kalisz, *Reguły...*, s. 12 i nast.

6. Potencjalna propozycja rozwiązania problemu

Wszystkie wskazane wyżej metody interpretacji przepisów Unii Europejskiej stanowią wszakże uzupełnienie wykładni językowej, która jest punktem wyjścia dla ustaleń egzegetycznych z uwagi na rangę zasady równej autentyczności tekstu prawa unijnego⁴⁵.

Oczywiste jest, że przy tak dużej liczbie tekstów autentycznych rozbieżności w tekstach prawnych występują i wciąż będą się pojawiać. Nie mogą one jednak prowadzić do zmiany znaczenia pojęciowego poszczególnych rozwiązań prawnych⁴⁶. Propozycją rozwiązania tej sytuacji może być zatem wprowadzenie w Unii Europejskiej jednego wspólnego języka prawnego o charakterze międzynarodowym. Być może to właśnie wspólny język międzynarodowy jest właściwą propozycją, która byłaby do zaakceptowania przez wszystkie państwa członkowskie. Niewątpliwie należałoby stworzyć katalog definicji i pojęć prawnych w tym języku, lecz podczas jego tworzenia wszystkie państwa członkowskie musiałyby podjąć działania zmierzające do ujednoczenia zagadnień o znaczeniu prawnym i ich zdefiniowania w tym wspólnym dla wszystkich krajów języku.

Innym, być może słusznym rozwiązaniem, byłoby stworzenie w jednym języku swoistego słownika instytucji oraz pojęć prawnych, z którego należałoby korzystać przy tworzeniu unijnych norm prawnych. Również w takiej sytuacji konieczne byłoby uprzednie uporządkowanie definicyjne instytucji i pojęć prawnych funkcjonujących w Unii Europejskiej i nadanie im jednoznacznego sensu dla osiągnięcia zasady pewności prawa. Język międzynarodowy mógłby być wówczas narzędziem godzącym zasadę poszanowania różnorodności językowej, autonomiczności oraz pewności prawa.

Godzi się przy tym podkreślić, że taki międzynarodowy charakter przypisywano niegdyś językowi łańskiemu, a następnie podjęto próby stworzenia języka międzynarodowego (esperanto), który jednak nie odegrał znaczącej roli na arenie międzynarodowej. Po wystąpieniu Wielkiej Brytanii z Unii Europejskiej wzrasta prawdopodobieństwo przypisania takiego międzynarodowego charakteru językowi angielskiemu. Jest on wszakże najczęściej używanym obecnie językiem w instytucjach unijnych, a *brexit* Wielkiej Brytanii ze wspólnoty zamyka spór o wyższość i rangę języka jednego z państw członkowskich: żaden z krajów Unii Europejskiej nie będzie mógł skutecznie zarzucić

⁴⁵ Por. tu także uwagi A. Doczekalskiej, *Interpretacja...*, s. 14 i nast.

⁴⁶ Ciekawe poglądy doktryny w tej materii przedstawia A. Doczekalska, *Interpretacja...*

dyskryminacji własnego języka kosztem innego państwa unijnego. Ponadto należy wskazać, że język angielski jest językiem urzędowym w Irlandii i na Malcie, a przy tym najczęściej wybieranym do komunikacji przez urzędników unijnych⁴⁷.

Oczywiście propozycja ta jest tylko głosem w dyskusji na temat problematyki związanej z wykładnią wielojęzycznego prawa Unii Europejskiej, zapewne jednym z wielu już wyrażonych i tych, które zostaną wyrażone w przyszłości. Jest przy tym niemal pewne, że wiele krajów członkowskich wyraziłoby niechęć do stworzenia wspólnego języka prawnego dla aktów prawa Unii Europejskiej, zważywszy na regulacje prawa wewnętrznego w przedmiocie języka ojczystego, czy też zwykłe partykularne interesy regionalne. Problematyka prawidłowej interpretacji prawa Unii Europejskiej ma jednak tak doniosłe znaczenie dla poszczególnych państw członkowskich i ich obywateli, że próby ujednoczenia tej wykładni, jak też samego prawa Unii Europejskiej przez pryzmat jego pewności należy podejmować, chociażby były skazane na niepowodzenie.

7. Zakończenie

Główne zasady prawa Unii Europejskiej, takie jak zasada autonomicznego systemu prawa unijnego wobec regulacji państw członkowskich oraz równej autentyczności wszystkich wersji językowych obligują wszystkie organy krajowe stosujące prawo do jednolitego i spójnego interpretowania przepisów unijnych na terenie całej Wspólnoty. Tylko spójne i jednolite stosowanie aktów prawa na terenie całej Unii Europejskiej gwarantuje pewność prawa.

Różnorodność kultur i tradycji prawnych w poszczególnych państwach członkowskich, a także realny brak możliwości porównywania wszystkich wersji językowych aktów prawnych przez organy stosujące prawo rodzi ryzyko powstawania rozbieżności w stosowaniu prawa, a przez to w pewien sposób zagraża obywatelom. Niemale znaczenie w procesie tworzenia autentycznej wersji aktu prawnego ma proces związany z tłumaczeniem aktu na wiele języków urzędowych. Trybunał wypracował wprawdzie reguły interpretacyjne zmierzające do prawidłowej wykładni prawa, lecz nie zawsze pozwalają one na jednoznaczne ustalenie treści przepisów.

⁴⁷ Szerzej na ten temat por. uwagi A. Doczekalskiej, *Angielski może w UE zostać po brexicie*, <https://www.prawo.pl/prawo/jezyk-angielski-w-ue-zostanie-po-brexicie,313073.html> [dostęp: 24.04.2022].

Warto zatem poddać pod rozwagę możliwość stworzenia jednolitego wspólnego języka prawnego, który pozwoliłby uniknąć wewnętrznych sprzeczności i konieczności przeprowadzania wykładni unijnych norm prawnych. Propozycja taka może stanowić alternatywę dla innych rozwiązań tego problemu i choć jest trudna do wprowadzenia przez wzgląd na partykularne interesy państw członkowskich, o tyle zdaje się być ważnym głosem w dyskusji nad koniecznością ujednolicenia prawa unijnego.

Bibliografia

Akty prawne:

1. Ustawa z dnia 2 kwietnia 1997 r. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze sprost.).
2. Ustawa z dnia 7 października 1999 r. o języku polskim (tekst jedn.: Dz.U. z 2019 r. poz. 140 ze zm.).
3. Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (tekst jedn.: Dz.U. z 2021 r. poz. 1805 ze zm.).
4. Ustawa z dnia 5 grudnia 2008 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych ustaw (Dz.U. Nr 234, poz. 1571).
5. Europejska Karta języków regionalnych lub mniejszościowych (Dz.U. z 2009 r. Nr 137, poz. 1121).
6. Traktat o Unii Europejskiej (Dz.Urz. UE C 202 z 2016 r.).
7. Karta praw podstawowych Unii Europejskiej (Dz. Urz. UE C 202 z 2016 r., 389).
8. Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (Dz.U. z 2004 r. Nr 90, poz. 864 ze zm.).
9. Rozporządzenie Rady nr 1 z 15 kwietnia 1958 r. w sprawie określenia systemu językowego Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej (Dz.Urz. WE L17, s. 385, ze zm.)
10. Rozporządzenie (WE) nr 861/2007 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 11 lipca 2007 r. ustanawiającego europejskie postępowanie w sprawie drobnych roszczeń (Dz.U. UE L z 2007 r., nr 199).

Książki i artykuły naukowe:

1. Augustyniak Ł., i Gąszczyk R., *Tłumaczenie nazw wybranych instytucji prawa cywilnego (w odniesieniu do terminologii commom law)*, „Państwo i Prawo” 2010, nr 9.
2. Barcik J. i Wentkowska A., *Prawo Unii Europejskiej*, Warszawa 2014.
3. Błędzki P., *Praktyczne problemy związane z publikacją prawa wspólnotowego w Polsce*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2007, nr 1.
4. Choduń A. i Zieliński M., *Język urzędowy a język urzędników. Precyzja, adekwatność, komunikatywność*, [w:] *I Kongres języka urzędowego*, Kancelaria Senatu, Warszawa 2012.
5. Czubik P., *Krytycznie o tekstów umów międzynarodowych na przykładzie konwencji haskiej o zniesieniu wymogu legalizacji*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2006, nr 10.
6. Doczekalska A., *Angielski może w UE zostać po brexicie*, <https://www.prawo.pl/prawo/jezyk-angielski-w-ue-zostanie-po-brexicie,313073.html>.
7. Doczekalska A., *Interpretacja wielojęzycznego prawa Unii Europejskiej*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2006, nr 5.
8. Doczekalska A. i Jaśkiewicz J., *Wykładnia aktów wielojęzycznego prawa pochodnego Unii Europejskiej przez polskie sądy administracyjne*, „Zeszyty Naukowe Sądownictwa Administracyjnego” 2014, nr 5.
9. Ferenc-Szydelko E., *Ochrona prawna języka polskiego. Wybrane problemy*, [w:] *W kręgu teoretycznych i praktycznych aspektów prawoznawstwa. Księga jubileuszowa Profesora Bronisława Ziemanina*, red. M. Zieliński, Szczecin 2005.
10. Fiedorow D., *Wykładnia celowościowa prawa wspólnotowego w orzecznictwie sądów Unii Europejskiej*, [w:] *Wykładnia prawa Unii Europejskiej*, red. C. Mik, Toruń 2008.
11. Goździaszek Ł., *Europejskie postępowanie w sprawie drobnych roszczeń*, „Monitor Prawniczy” 2009, nr 9.
12. Jedlecka W., *Z zagadnień autonomii prawa wspólnotowego*, [w:] *Teoria prawa europejskiego*, red. J. Kaczor, Wrocław 2005.
13. Kalisz A., *Interpretacja prawa Unii Europejskiej*, [w:] *Stosowanie prawa Unii Europejskiej przez sądy*, red. A. Wróbel, Warszawa 2010.
14. Kalisz A., *Reguły interpretacyjne stosowane przez ETS*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2007, nr 2.

15. Klisiak M., *Wpływ błędnego tłumaczenia art. 2 lit. a konwencji o międzynarodowej sprzedaży towarów na zakres jej zastosowania w obrocie konsumenckim*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2016, nr 7.
16. *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Komentarz do art. 1–505³⁹*, t. 1, red. T. Szanciło, Warszawa 2019.
17. Kruk M., *Język polski jako narzędzie komunikacji prawodawcy i prawnika*, „Państwo i Prawo” 2017, nr 6.
18. Lasiński-Sulecki K. i Morawski W., *Skutki braku oficjalnej publikacji rozporządzenia wspólnotowego w języku polskim (I SA/Bd 275/05)*, „Przegląd Podatkowy” 2006, nr 2.
19. Luttermann K., *Multilingualism in the European Union. Status quo and perspectives: The reference language model*, [in:] *Formal Linguistics and Law*, red. G. Grewendorf, M. Rathert, Berlin – New York 2009.
20. Maliszewska-Nienartowicz J., *Zasada zachowania tożsamości narodowej państw członkowskich*, [w:] *Ustrój Unii Europejskiej*, t.1, red. J. Barcz, Warszawa 2010.
21. Manowska M., *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 1, red. M. Manowska, Lex/el. 2020, komentarz do art. 505²⁴ kpc.
22. Marciniak A., red., *Kodeks postępowania cywilnego*, t. 3 *Komentarz do art. 425–729*, Warszawa 2020.
23. Marcinkowska I., *Poszanowanie różnorodności językowej w Unii Europejskiej*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2020, nr 1.
24. Roszkiewicz J., *O technikach wykładni przepisów kompetencyjnych w prawie Unii Europejskiej*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2021, nr 6.
25. Šarčević S., *Multilingual Lawmaking and Legal (Un)Certainty in the European Union*, „The International Journal of Law, Language&Discourse” 2013, nr 1.
26. Schilling T., *Beyond Multilingualism: On Different Approaches to the Handling Diverging Language Versions of Community Law*, „European Law Journal” 2010, nr 1.
27. Szponar-Seroka J., *Wielojęzyczność jako wyzwanie w procesie stanowienia i wykładni prawa Unii Europejskiej*, „Studenckie Zeszyty Naukowe UMCS” 2017, vol. XX, nr 33.
28. Telenga P., *Komentarz postępowania cywilnego. Komentarz aktualizowany*, t. 1, Lex/el 2019, komentarz do art. 505²⁴ kpc.
29. Wiltos A., *Język polski jako język urzędowy Rzeczypospolitej Opolskiej i Unii Europejskiej*, „Zeszyty Naukowe Sądownictwa Administracyjnego” 2014, nr 5.

30. Wróbel J., *Skutki braku publikacji aktów prawa UE w języku nowego państwa członkowskiego – glosa do wyroku NSA z 29.09.2011*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2013, nr 8.
31. Zieliński M., *Języki prawne i prawnicze*, [w:] *Polszczyzna 2000. Orędzie o stanie języka na przełomie tysiącleci*, red. W. Pisarek, Kraków 1999.

Orzecznictwo:

1. Wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 15 lipca 1964 r., C-6/64 Flaminio Costa przeciwko E.N.E.L.
2. Wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 6 października 1982 r. w sprawie 283/81 Srl Cilfit i Lanificio di Gavardo SpA przeciwko Ministro della sanità.
3. Wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 26 marca 2019 r. w sprawie C-377/16.
4. Wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 22 stycznia 1997 r., T-115/94, Opel Austria GmbH przeciwko Radzie Unii Europejskiej.
5. Wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 5 lutego 1976 r. w sprawie 87/75 Bresciani, Rec. str. 129, pkt 25. Wyrok z dnia 26 października 1982 r. w sprawie 104/81 Kupferberg, Rec. str. 3641, pkt 23.
6. Wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 9 lipca 1981 r. w sprawie 169/80 Gondrand Frères i Garancini, Rec. str. 1931, pkt 17.
7. Wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 22 lutego 1984 r. w sprawie 70/83 Kloppenburg, Rec. str. 1075, pkt 11.
8. Wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 15 grudnia 1987 r. w sprawie 325/85 Irlandia przeciwko Komisji, Rec. str. 5041, pkt 18.
9. Wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 7 lutego 1991 r. w sprawach połączonych T18/89 i T24/89 Tagaras przeciwko Trybunałowi Sprawiedliwości, Rec. str. II53, pkt 40.
10. Wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 11 grudnia 2007 r., C-161/06 Skoma-Lux.